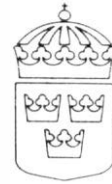

Motion till riksdagen

1985/86:Fö201

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Totalförsvaret

Mot.

1985/86:Fö201

1987 års totalförvarsbeslut blir utomordentligt betydelsefullt. Det nordiska och nordatlantiska områdets strategiska betydelse har successivt ökat. 1984 års försvarskommitté konstaterade enhälligt i sin säkerhetspolitiska rapport (SOU 1985:23) våren 1985 att "i en större, öppen konflikt mellan blocken kan det nordiska området komma att beröras redan i de inledande faserna, eftersom stora värden står på spel för parterna och en överraskande inledning av operationer kan ge väsentliga fördelar".

Upprustningen i de båda stormaktsblocken och införandet av ny teknik gör att hotbilden ter sig allvarligare än för några år sedan. Ett exempel på detta är att de ökade räckvidderna hos det sovjetiska attackflyget nu gör att hela Sverige kan nås med sådana enheter. Räckvidderna är dock inte tillräckliga för att Sovjets flyg skall kunna verka långt ute över Nordatlanten. NATO har därför betydande luftoperativa fördelar, vilket får stor inverkan på möjligheterna att driva marina operationer i Nordatlanten. Att förhindra NATO:s utnyttjande av flygbaser i Skandinavien blir därför i ett krisläge av stor betydelse för Sovjet. Kan Sovjet självt besätta och utnyttja sådana baser skulle möjligheterna att verka på Nordatlanten – t. ex. för att söka skära av sjöförbindelserna mellan USA och Västeuropa – öka drastiskt. Exemplet belyser att aktioner i vårt närområde främst torde hänga samman med åtgärder som stormaktsblocken vidtar mot varandra.

Blockens upprustning, teknisk utveckling och ökad strategisk betydelse för det nordiska området gör att det svenska totalförsvaret behöver förstärkas för att ge ökad trovärdighet åt vår vilja och förmåga att fullfölja neutralitetspolitiken och hävda landets integritet.

I många avseenden har Sverige ett bra totalförsvaret. Det militära försvaret har i flera avseenden god kvalitet, med inhemska lösningar som inger betydande respekt. Flera civila totalförsvarsfunktioner ligger väl framme vid en internationell jämförelse. Samordningen inom totalförsvaret visar flera brister, men i åtskilliga andra länder existerar den över huvud inte.

Inte sällan anpassar sig totalförsvaret alltför långsamt till förändringar i hotbilden. På senare år har inte minst förmågan att kunna möta överraskande anfall kommit att betonas alltmer. Både på militär och civil sida finns uppenbara brister, i flera fall så att förband och funktioner knappast skulle kunna verka på avsett sätt. Det är inte bara en följd av "bristande" ekonomiska resurser. Obalanser är tecken på att resurserna inte används så rationellt som vore önskvärt.

Behov av förstärkningar

I denna partimotion kommer att beröras sådana områden och delar som enligt folkpartiets mening bör förstärkas eller på annat sätt förändras. Det är för tidigt att nu låsa vad som skall ingå i 1987 års totalförvarsbeslut. Men det man vill ha belyst inför detta försvarsbeslut behöver anges. Myndigheter inom olika totalförvarsgrenar har – främst genom långsiktiga perspektivplaner eller perspektivstudier – tagit fram underlag som visar handlingsmöjligheter. Andra förslag har på annat sätt förts fram i debatten. Totalförsvarets personalutnyttjande, avvägningar mellan kvalitet och kvantitet, befolkningsskyddets utformning, sjukvården och försörjningsfrågorna hör till sådant som länge uppmärksammats från folkpartiet, i flera fall genom förslag som innebär nytänkande i förhållande till de lösningar statsmakterna hittills valt.

Vår avsikt med denna motion är att peka på områden som enligt vår mening bör ägnas särskilt intresse inför nästa försvarsbeslut. Det är angeläget att möjligheter till förbättringar kartläggs så att beslutsunderlag finns innan riksdagen skall ta ställning 1987.

Säkerhetspolitik och totalförvarsfrågor har på senare år behandlats av folkpartiet i bl. a. partimotioner (senast 1983/84:2216 och 1984/85:1711), i partiets arbetsgruppsrapport 1983 om ubåtsincidenterna i ett säkerhets- och militärpolitiskt perspektiv samt i Bengt Westerbergs anförande inför utrikespolitiska institutet i maj 1984 och i Boden i november 1985.

De senaste partimotionerna har gällt försvarspolitiken under innevarande försvarsbeslutsperiod. Där har betonats att principerna för den svenska säkerhetspolitiken kännetecknas av fasthet och konsekvens. Neutralitetspolitiken är kärnan i denna politik. Därmed bidrar vi bäst till att säkerställa vårt eget och övriga Nordens nationella oberoende och till att minska spänningen i Europa. Trovärdigheten i den svenska säkerhetspolitiken ökas ytterligare av att dess grunder bärs upp av en mycket stor riksdagsmajoritet. Folkpartiet har med stor tillfredsställelse hälsat fyrpartiuppgörelsen i mars 1984 om försvarspolitiken. Enligt folkpartiets mening var denna uppgörelse utomordentligt värdefull, både som manifestation och i sak.

Upprustningen i stormaktsblocken och det tydligt ökade strategiska intresset för det nordiska och nordatlantiska området har undan för undan givit ett hårdare säkerhetspolitiskt klimat i vårt närområde. Samtidigt har svenskt försvar i viktiga avseenden försvagats, främst genom en minskning av antalet kvalificerade förband.

Utvecklingen av vår relativa försvarskraft har nått en punkt där en ytterligare försvagning inte kan tolereras. Enligt folkpartiets mening är bristerna i det svenska totalförsvaret i förhållande till omvärlden sådana, att förstärkningar är välmotiverade. Därför krävs såväl rationaliseringar, omprioriteringar som ökningar av anslagen.

Rationalisering innebär att driva en viss verksamhet effektivare än tidigare. I flera avseenden har försvaret genomfört mer av rationaliseringar än andra delar av statsförvaltningen, och erfarenheter från försvaret bör därför kunna tas till vara för att nå förbättringar på flera fält. Det är nödvändigt att fortsätta arbetet att finna ytterligare rationaliseringsmöjligheter inom försvaret.

Omprioriteringar innebär att vissa verksamheter eller funktioner reduceras för att ge möjligheter för andra att öka. Det finns alltid en risk i en stor organisation att det bestående får ett väldigt övertag gentemot nya behov. Dessa trögheter finns i försvaret lika väl som inom andra verksamheter. Det är lätt att begära nya pengar för att skaffa något som anses ytterst angeläget, men det är ofta svårare att erkänna att det nya i stället borde få tillkomma på bekostnad av något annat som inte längre är lika välmotiverat som tidigare.

Beslut om *ekonomiska ramar* för nästa femårsperiod skall fattas 1987. Det är väsentligt att det då föreläggs ett bra beslutsunderlag. Hur detta skall utformas framgår av denna motion och kommer att vidareutvecklas av folkpartiets representant i 1984 års försvarskommitté.

Vi förutsätter att ÖB ges i uppdrag att redovisa en komplett programplan för försvarsmakten inom en ekonomisk ram om sammanlagt 115 miljarder kronor för femårsperioden 1987–1992. Detta motsvarar i huvudsak ”plusnivån” i ÖB 85.

Inriktning i stort för försvarsmakten

Planeringen i denna handlingsväg bör i fråga om de säkerhetspolitiska grunderna och försvarspolitikens inriktning i stort utgå från försvarskommitténs säkerhetspolitiska rapport. Inriktningen innebär i stora drag

- att försvar mot väpnat angrepp är totalförsvarets främsta uppgift.
- att hela landet skall försvaras,
- att försvarsmaktens insats- och mobiliseringsberedskap bör förbättras,
- att kvaliteten hos våra krigsförband bör höjas bl. a. genom en förbättrad utbildning och modernare material.
- att en materiell förnyelse i ökad grad bör ske genom tillvaratagande av de möjligheter som den tekniska utvecklingen ger.

Mot denna bakgrund bör försvarsmaktens utveckling ges följande principiella inriktning.

- Arméns anfallsbrigader prioriteras och ges ökad stridsförmåga i flera avseenden.
- Den marina förnyelsen inriktas främst mot ubåts- och sjöminsystem samt olika typer av kustartilleriförband.
- Flygstridskrafternas luftförsvarsförmåga förstärks successivt och långsiktigt.

I försvarskommitténs säkerhetspolitiska rapport har bl. a. uppmärksamats det ökade behovet av snabbt tillgängliga resurser ur alla försvarsgrenar för att möta uppkomna situationer t. ex. för att hävda vårt territorium. Denna utveckling innebär att lednings-, underrättelse- och utbildningssystemen kan behöva anpassas så att tillräcklig beredskap innehålls. De fredstida beredskapskraven måste tillgodoses samtidigt som effektiva krigsförband utbildas och övas.

Nuvarande ubåtsskyddsplanering ger en kontinuerligt och stadigt ökande militär kapacitet under nästkommande försvarsbeslutsperiod. Åtgärderna bör fullföljas. Efter hand som ubåtsskyddsförmågan tillväxer är det av vikt att analysera erfarenheterna.

Arméstridskrafter

Förnyelsen enligt 1984 års fyrpartiöverenskommelse bör fullföljas omfattande bl. a. en fortsatt modernisering av Norrlandsbrigaderna, anskaffning av olika typer av pansarvärn och luftvärn samt telemateriel.

För perioden 1987–1997 prioriteras stridsdugligheten och förnyelsen av de kvalificerade förbanden, dvs. de 20 anfallsbrigaderna med tilläggsförband. Dessa förbands personella och materiella kvalitet bör ytterligare förbättras. Därutöver bör ett rimligt antal förband med territoriella uppgifter (lokalförsvarsförband) vidmakthållas och utvecklas. Åtgärder för att stärka Norrlandsförbanden bör även fortsättningsvis prioriteras.

I den dåvarande försvarskommitténs betänkande inför 1982 års försvarsbeslut konstaterades att de lägre prioriterade fältförbanden kräver en betydande modernisering i början av 1990-talet och att i annat fall förbanden sannolikt behöver utgå ur krigsorganisationen. En sådan modernisering kan inte anses aktuell för närvarande. Tvärtom krävs en mer markerad prioritering av anfallsbrigaderna. Planeringen bör därför inriktas mot att ge dessa äldre förband lokala uppgifter och mot dessa svarande organisation och utbildning.

För de rörliga anfallsförbanden bör den personella kvaliteten förbättras. De brister som vid upprepade tillfällen påvisats bör åtgärdas. En förbättrad grund- och repetitionsutbildning samt åtgärder för ökad tillgänglighet vid mobilisering bör prioriteras. En förlängning av utbildningstiden för vissa förband bör övervägas.

Inom det materiella området bör anfallsförbandens skydd, eldkraft och rörlighet förbättras. Ytterligare luftvärnsrobotförband för högre höjder (medellång räckvidd) bör anskaffas. Antalet transporthelikoptrar bör utökas bl. a. för att säkerställa transporter av sårade.

Hotet från olika splittrvapen har ökat och kan förutsättas öka än mer framöver. Mot denna bakgrund kan inte taktikanpassning och luftvärn anses vara tillräckliga åtgärder på sikt. Ett ökat splitterskydd i olika former för utsatt personal inplaneras. Skyddsfrågan bör även ses i sammanhang med arméstridskrafternas fortsatta mekanisering.

Föregående försvarskommitté ansåg att andelen mekaniserade förband borde öka. Nuvarande takt är låg. En ökning bör eftersträvas. I ett alternativ bör prövas att anskaffning av nya stridsvagnar påbörjas före 1997 i stället för fortsatt modernisering av äldre stridsvagnar.

Vissa lokalförsvarsförband bör ges ökad förmåga att lösa uppgifter t. ex. i storstäderna, i gränsområdena och i skärgårdarna. Utrustning och utbildning bör anpassas till detta. Alla förband i krigsorganisationen bör genomföra repetitionsutbildning.

Marina stridskrafter

Förnyelsen enligt 1984 års fyrpartiöverenskommelse bör fullföljas omfattande bl. a. kustkorvetter, amfibieförband, minröjningsfartyg, tunga helikoptrar samt övriga ubåtsskyddssatsningar.

För perioden 1987–1997 prioriteras förnyelse och modernisering av

ubåtar, tunga kustrobotförband, sjöminssystemet och områdesbundna kustartilleriförband.

Mot. 1985/86
Fö201

Ubåtssystemet bör successivt inriktas mot ett större antal enheter med en jämn omsättningstakt. Ubåtarnas uthållighet och ubåtsjaktförmåga bör förbättras. Antalet tunga kustrobotförband bör ökas ytterligare. Anskaffningen av dessa bör tidigareläggas.

Det totala sjöminssystemet bör förstärkas. Antalet moderna sjöminor bör ökas samt möjligheterna till minutläggning förbättras. Ökat utnyttjande av minor i ubåtsskyddet bör eftersträvas.

Det fasta kustartilleriet i operativt viktiga kust- och skärgårdsområden bör moderniseras. Uthålligheten i skärgårdsförsvaret bör förbättras. Viktiga skärgårds- och basområden bör ges i fred utbyggda övervaknings- och ubåtsskyddssystem.

Pågående anskaffningar och planerade moderniseringar av ytattackförband bör fullföljas. De moderna minröjningsflottiljerna bör vidmakthållas och helikoptermoderniseringen slutföras. Den framtida utformningen av ytattackförbanden bör utredas.

De marina bas- och underhållsförbanden bör ges ökad förmåga att säkerställa underhållet av våra fartygsförband vid ett starkt ubåts- och minhot. Det ökade lufthotet bör även beaktas.

Flygstridskrafter

Förnyelsen enligt 1984 års fyrpartiöverenskommelse bör fullföljas omfattande ett bibehållande av Drakensystemet, ett slutförande av Viggensystemet samt en fortsatt utveckling och anskaffning av JAS-systemet med beväpning. Därtill kommer en fortsatt förbättring av luftbevaknings- och stridslednings-systemet (Stril) samt en modernisering av bassystemet.

För perioden 1987–1997 prioriteras utveckling och därefter anskaffning av JAS-systemet. En säkerställd långsiktig tillgång på luftförsvarsvapen och luftburna motmedel bör därutöver ges prioritet i planeringen.

Stril-systemet bör kompletteras med flygburen radar och ledningen bör moderniseras genom införande av ny stridsledningscentral.

Utbyggnaden och införandet av ett nytt bassystem bör genomföras utan ytterligare senareläggningar och begränsningar. En fortsatt komplettering av Norrlandsbaserna bör ske efter hand.

Drakendivisionerna bör bibehållas till mitten av 1990-talet. Viggensystemet, med spaningsdivisioner och totalt åtta jaktdivisioner, bör vidmakthållas. Attackdivisionerna utgår efter hand när JAS-flygplanen börjar levereras i början av 1990-talet.

Införandet av JAS-systemet ger en ökad flexibilitet att vid behov utnyttja en större andel av flygstridskrafterna för luftförsvarsuppgifter. Mot bakgrund av det ökande luftförsvarshotet kan det bli nödvändigt att tillse att denna flexibilitet finns tidigt även vad avser tillgången på jaktrobotar. I ett planeringsalternativ bör därför redovisas en tidigarelagd ökad tillgång på moderna jaktrobotar.

Försvarsindustrifrågor tas upp senare men av flera skäl bör eftersträvas att svensk industri i avgörande grad medverkar i utvecklingen av IR- eller

radarjaktrobotar. Anskaffningen av vapen för förbindelsebekämpning bör prioriteras bland attackflygets markmålsvapen. Eventuellt kan andra markmålsvapen behöva senareläggas.

Mot. 1985/86
Fö201

Ledning, underrättelsetjänst och beredskap

Inriktningen bör vara att genomföra en separat översyn av hela totalförsvarets ledningssystem. Direktiv och inriktning för denna översyn bör behandlas i försvarsbeslutet 1987.

ÖB:s föreslagna förändringar av marinens och flygvapnets ledningssystem bör emellertid kunna fastställas i försvarsbeslutet 1987. Därvid bör dessa stridskrafter erhålla ett rationellare ledningssystem anpassat för 1990-talet. En motsvarande översyn bör snarast påbörjas för stridskrafterna ur armén.

Det är angeläget att stärka underrättelsefunktionen förvarningsförmåga när risken för ett överraskande inlett angrepp ökar. Totalekonomiskt kan sådana insatser vara lämpligare än att ytterligare öka omfattningen på de mycket tidigt tillgängliga stridskrafterna. Inriktningen bör därför vara att pröva möjligheterna att genom ökade insatser förbättra förvarningsförmågan.

Försvarsbeslutet 1982 innebär en ökad förmåga främst för flyg- och marinstridskrafter att redan med fredsorganisationens resurser kunna börja möta ett militärt angrepp. Denna förmåga bör bibehållas även framöver. Det är viktigt att ytterligare åtgärder vidtas för att säkerställa mobiliseringen totalt även då angrepp inletts mot vårt land.

Utbildning

I ÖB 85 redovisas brister i nuvarande utbildning inom försvarsmakten. Effekterna av dessa brister förstärks genom den ökande risken för att ett möjligt militärt angrepp inleds överraskande. Särskilt allvarliga synes bristerna vara vid arméns fältförband, vissa kustartilleriförband och vid vissa av marinens och flygvapnets basförband. Nivån på samträningen och den s. k. förbandsutbildningen ger för dessa förband inte tillräcklig förmåga omedelbart efter en snabbt genomförd mobilisering. För marinens och flygvapnet ställs dessutom högre krav på beredskapsinsatser och därtill anpassad utbildning.

1983 års värnpliktsutbildningskommitté har uppmärksammat dessa frågor och har också anvisat olika vägar att inom ramen för en fortsatt allmän värnplikt förbättra utbildningen och att kombinera värnpliktssystemet med de ökande beredskapskraven.

För marinens och flygvapnet har redovisats pågående arbeten med att från grunden modernisera och förbättra utbildningssystemen för framtiden. Dessa utredningar bör fullföljas och förslagen bör redovisas i planeringen inför försvarsbeslutet 1987. En ökad samträning av förband och en förbättrad miljöutbildning bör prioriteras i detta arbete.

För armén, som synes ha de allvarligaste bristerna, har angetts att ett effektiviseringsprogram är under framtagning till 1986. Det är anmärkningsvärt att inte ett genomarbetat förslag att förbättra utbildningen redovisats i

samband med ÖB 85. Bristen på underlag innebär risker för felaktiga avvägningar avseende arméförbandens utveckling. Det är därför angeläget att underlag för förbättring av arméförbandens utbildning och förbandsomfattning redovisas i god tid före försvarsbeslutet 1987. Värnpliktsutbildningskommitténs första betänkande bör därvid kunna ge fördomsfria och nya idéer till utveckling av värnpliktsutbildningssystemet.

Mot. 1985/86
Fö201

Personal

Det viktigaste för den värnpliktiga personalens insatser är en effektiv utbildning. Det betyder därvid sannolikt mindre om utbildningen är ansträngande eller innebär en längre veckoarbetstid. Detta förhållande bör uppmärksammas vid framtagning av förslag till framtida utbildningssystem.

För närvarande är värnpliktskullarna större än vad som behövs i krigsorganisationen. Samtidigt behöver civilförsvaret en förnyring. För den närmaste femårsperioden bör därför 2 000 värnpliktiga per år grundutbildas för krigsplacering inom civilförsvaret. Det bör närmare utredas, om denna grundutbildning skall förläggas till civilförsvarets och/eller försvarsmaktens skolor.

1982 års försvarsbeslut innebar en inriktning att minska försvarets fast anställda personal fram till 1992 i syfte att bibehålla eller förbättra balansen mellan krigsorganisationens förnyelse och resurser för fredsverksamhet. Denna huvudinriktning bör ligga fast även i 1987 års försvarsbeslut. För den militära personalen har dock föreslagits en återgång till fler yrkesofficerare bl. a. på grund av de ökade beredskapskraven. En sådan förändring bör noga prövas. Som ett alternativ bör utredas konsekvenserna av t. ex. nya former av korttidsanställning och ökat utnyttjande av reservofficerare vilket totalt sett bör vara kostnadseffektivare. En sådan inriktning är inte helt överensstämmande med den allmänna utvecklingen inom arbetsmarknadsområdet, men de militära behoven skiljer sig också från utvecklingen i det civila samhället. Alternativet med ökat antal fast anställda yrkesofficerare innebär totalt sett ökade försvarskostnader.

En allvarlig utveckling är den ökade avgångsbenägenheten för främst yrkesofficerare. Avgångarnas omfattning är för närvarande av sådan omfattning att de kommer att påverka försvarseffekten. Åtgärder för att förhindra denna utveckling måste därför vidtas. Avgångsbenägenheten bör kunna påverkas genom rena löneförbättringar och/eller genom att tillse att den aktuella personalen får en sådan arbets- och förmånsmiljö att de stannar kvar i försvaret. Principprogram i detta syfte bör redovisas av regeringen inför försvarsbeslutet 1987.

Fredsorganisation

Försvarsbeslutet 1982 innebar en långsiktig inriktning av försvarets fredsorganisation och fortsatta rationaliseringar fram till 1992. Försvarsbeslutets inriktning och mål bör ligga fast och vara en grund även för kommande beslut. Detta innebär att ytterligare fredsorganisationsåtgärder kan behövas i försvarsbeslutet 1987 för att innehålla de långsiktiga besparingsmålen till 1992.

Utredningsarbetet inför 1982 års försvarsbeslut syftade inom många områden främst till att öka rationaliteten i försvarsmaktens verksamhet. Långsiktiga strukturförändringar var inte huvudändamålet. Inför 1987 års försvarsbeslut, syftande till en fredsorganisatorisk inriktning för 1990-talet, bör strukturförändringarna ges ökad tyngd. Fredsorganisationen måste ses i sammanhang med den långsiktiga utvecklingen av krigsorganisationen och de framtida kraven på militär beredskap.

Viktiga frågor som kommer att påverka strukturen är kraven inom utbildningsområdet, tillgången på värnpliktiga och möjligheterna att öka det samordnade resursutnyttjandet inom försvarsmakten och mellan försvarsmakten och det civila samhället. Med grund i erfarenheterna från den genomförda försvarsbeslutsperioden och med grund i en utredning om lämpliga långsiktiga strukturmål bör före försvarsbeslutet 1987 redovisas förslag till inriktning av fredsorganisationen för 1990-talet. Förslaget bör även innefatta de första stegen i strukturförändringen av fredsorganisationen som kan vara lämpliga att fastlägga i detta försvarsbeslut.

Försvarsindustri

De långsiktiga inriktningsfrågorna avseende försvarsindustrin, utlandsberedandet och export/importproblemen förutsätts studeras vidare inom försvarskommitténs ram.

I ÖB 85 har påvisats att det kan finnas långsiktiga problem med ett tillfredsställande produktions- och driftsstöd för flygmateriel under tillverkning och i tjänst. Det är förvånande att inte dessa frågor klarlagts inför ÖB 85. De bör förutsättas beaktade i den långsiktiga planeringen.

Överbefälhavaren har redovisat att enligt hans uppfattning finns förutsättningar för en ökad grad av inhemsk robotutveckling endast i kraftigt ökande ekonomiska nivåer. En inhemsk kompetens för kvalificerade robotsystem bör ha stor betydelse. Ett rimligt bibehållande av en sådan kompetens bör därför vara ett huvudalternativ även i andra ekonomiska nivåer. Svensk medverkan i jaktrobotutveckling bör därvid särskilt prövas. Kombinationer i "robotfamiljer" bör prövas, t. ex. jaktrobotar och luftvärnsrobotar med till stor del gemensam utveckling.

Totalförsvarets civila delar

De civila delarna av totalförsvaret är till sin omfattning mångdubbelt större än det militära försvaret. De utgörs nämligen av all den civila verksamhet som behöver fortgå för att människors behov och trygghet skall kunna tillgodoses också i krislägen.

Det finns verksamheter som bör kunna reduceras i ett krisläge. Mångfald och omfattning för konsumtionsvaror kan begränsas, stora delar av exportindustrin kanske stoppas. I gengäld behöver inhemsk produktion kunna ökas på områden där det är möjligt att finna ersättningar för stoppade importvaror.

Dras vårt land in i krig kan skador och förluster bli mycket stora. Det kan kräva enorm anspänning på resurser för räddningstjänst, sjukvård och transporter.

En central fråga gäller fördelningen av personal, och då kanske främst specialister av olika slag. Mobiliseras försvarsmakten dras ett mycket stort antal män bort från sina fredstida uppgifter. Har man inte framsynt och kontinuerligt följt upp vilken personal som måste finnas kvar i viktiga civila funktioner för att dessa skall kunna fungera finns risk för stora störningar till följd av mobilisering. Hur många av dagens datasystem i Sverige är för sin funktion beroende av manliga experter under 48 år? Generellt kan sägas att verksamheter med en jämnare könsfördelning på alla kompetensnivåer blir mindre känsliga i krislägen.

Sårbarheten i samhället har ökat i flera avseenden. Påtagliga exempel erbjuder elförsörjningen och telekommunikationerna. Känsligheten i dessa är mycket stora. Om en angripare slår ut några enstaka knutpunkter i sådana system kan hela landsändar få mycket svåra störningar. Telekommunikationerna är numera betydligt mer än telefonsamtal – stora och ökade informationsmängder distribueras genom telenätet mellan olika dataanläggningar. Avbrott kan då få mycket stora konsekvenser.

Att i efter hand söka minska en sårbarhet kan bli mycket dyrt, jämfört med om man tagit hänsyn till sårbarhetsfrågorna redan då verksamheten planerats. I ett föränderligt samhälle är det inte möjligt att centralt kunna överblicka alla samhällsfunktioner. Kunskapen om produktionsförhållandena och annat finns ute i verkliga livet, inte hos centrala myndigheter. Skall man få ett samhälle som är mindre sårbart och som lättare kan anpassa sig också till svåra yttre störningar så krävs kreativitet och handlingskraft ute i företag, kommuner och regionala organ.

Det är helt orealistiskt att tänka sig att staten skulle kunna ordna en lagring som behövs för att industrin skall kunna verka vid avspärrning. Insatsvaror och halvfabrikat för en viss produktion förändras ständigt, och bara företaget självt kan överblicka detta. Till det mest positiva som hänt inom civilt totalförsvar under senare år är det ekonomiska försvarets successiva omställning, där lagringsfilosofin skjutits tillbaka och man strävar efter "mental beredskap", alltså studier, övningar och spel i syfte att upptäcka sårbarheter och stimulera tänkande kring olika handlingsmöjligheter. En fortsatt utveckling i den riktningen måste eftersträvas.

Den som har en verksamhet i fred är självfallet bäst lämpad att fortsätta den också i kris och krig. Tanken att ersätta proffs med amatörer just när kraven blir som störst är naturligtvis fel. Men det är först på senare år som landstingen fått det fulla ansvaret för sjukvården i områden även i krig. Och först nu är det klart med kommunernas övertagande av ledningen för det lokala civilförsvaret, trots att kommunerna i fred svarar för den räddningstjänst som bör ses som den naturliga basen för civilförsvaret.

1985 beslöt riksdagen att omvandla överstyrelsen för ekonomiskt försvar till en ny myndighet, överstyrelsen för civil beredskap. Det finns en lång rad exempel på att ett *snävt sektorstänkande* från myndigheter försvårat lösningen av frågor som berör mer än en myndighet. Ett drastiskt sådant exempel är att telefonalarmning vid flyganfall – något som förutsatts kunna ges till 100 000 familjer – inte fungerar. Televerket tycks ha trott att civilförsvarsstyrelsen skulle ordna det, medan civilförsvarsstyrelsen trott att televerket bevakade frågan. Båda trodde det fungerade, men så var alltså inte fallet. Det är viktigt att den nya överstyrelsen för civil beredskap stimulerar övningar och studier

som kan belysa hur verksamheter som berör mer än en sektor är förberedd inför påfrestningar som kan komma i krislägen. De sex civilbefälhavarna behöver på motsvarande sätt stimulera fram bedömningar av vilka samordningsproblem som finns på regional nivå.

För jordbruk, teko och skor har statsmakterna satt upp mycket långa avspärrningstider som grund för planeringen, medan uthålligheten varit nästan obefintlig för t. ex. sjukvårdens förbrukningsmateriel. I ett verkligt krisläge skulle sådana obalanser kunna få närmast katastrofala effekter. Sådana obalanser hade knappast varit möjliga om beredskapsfrågorna bedömts mer förutsättningslöst. Men i stället har besluten tillkommit under stark inverkan av intressen som velat främja sin sektor. Beredskapsargumentet har då fått främja åtgärder som egentligen haft andra bevekelsegrunder.

Inför 1987 års totalförvarsbeslut är det viktigt att få fram underlag för beslut som minskar riskerna för obalanser och inkonsekvenser inom och mellan olika delar av totalförsvaret. Vi vill här ge ett antal exempel på frågor som vi anser bör studeras och på brister som bör åtgärdas.

1.

Obalansen mellan andra områden och sjukvårdsmateriel hade troligen uppmärksammats tidigare om de finansierats från ett gemensamt anslag. Man bör så långt möjligt söka väga olika satsningar mot varandra, så att verkligen det viktigaste tas först. Man kan t. ex. säga att de närmaste åren bör en rejäl satsning göras på sjukvårdsmateriel och på att minska sårbarheten i telekommunikationerna. Sådana satsningar kan te sig svåra om man jämför med de anslag som hittills utgått till socialstyrelsen resp. televerket. Men satta i relation till de totala kostnaderna för civilt totalförvar – inkl. oljelagring och skyddsrumbyggnad – vore det ändå små belopp. Vi vill alltså förorda att man så långt möjligt söker *bedöma effekten av olika satsningar utan att låta tanken styras av vilket anslag som belastas*. Åtminstone i studiefasen bör civilt totalförvar bedömas så förutsättningslöst som möjligt, alltså med bortseende från sektorsgränser och anslagskonstruktioner. Statsfinansiellt finns restriktioner för hur mycket som kan satsas. Men oavsett vilken total satsning som görs måste man i varje läge hävda att det viktiga alltid går före det mindre viktiga.

2.

Personalutnyttjandet inom totalförsvaret kommer alltid att vara en svår fråga, eftersom nyckelpersonal på olika områden kommer att vara en av de största begränsningarna i möjligheterna att klara olika situationer. Många exempel kan ges. Behovet av snabba bygginnsatser för befolkningsskydd och befästningar kan bli stort, samtidigt som antalet byggnadsarbetare minskar och försvarsmakten dessutom tar ut många av dem till helt andra uppgifter. Datorspecialister är redan nämnda. Fördelningen av sjukvårdspersonal mellan försvarsmakten och civila sjukhushuvudmän är en gammal tvistefråga – skall man rycka bort personal från en fungerande sjukvård just när behoven ökar dramatiskt? Och när kvinnor krigsplaceras i militär sjukvård, varför

skall då lagen hindra att de kallas in till övning på samma sätt som män? Vid överraskande angrepp blir transportbehoven mycket stora – i ett sådant läge vore det sannolikt mycket olyckligt om försvarsmakten kallade in personal som har stor betydelse för transporter t. ex. till övre Norrland. Vi har ett starkt intryck av att det behövs mycket mer av flexibilitet och smidighet i frågor om personalfördelning.

3.

Inom sjukvårdsområdet måste försörjningen med *sjukvårdsmateriel* förbättras. 1982 års försvarsbeslut underströk frågans stora vikt, men tyvärr har det dröjt mycket länge innan de anslagna medlen börjat ge någon som helst effekt. Förhandlingarna mellan staten och Landstingsförbundet har varit ytterst *segdragna*.

Att bygga upp statligt finansierade lager – som omsätts av landstingen – är också en dyr lösning. Om landstinget fick det ekonomiska ansvaret för en ålagd beredskap skulle billigare lösningar stimuleras, som återgång i kristider till mer av flergångsmateriel. Hade landstinget det ekonomiska ansvaret för beredskapen skulle det finna det billigare att stimulera inhemsk produktion, så att det räckte att beredskapslagra råvaror – om man inte rentav fann också dem inom landet.

4.

Sårbarheten i *elförsörjning* och *telekommunikation* måste minska. Särskilt i större tätorter behöver sårbarheten minska också för andra funktioner, t. ex. fjärrvärmem.

5.

Transporterna, särskilt till och från övre Norrland, kan väntas bli utsatta för mycket stora påfrestningar i ett krigsläge. Att t. ex. ersätta en bombad järnvägsbro över en bred älv är i praktiken omöjligt. Det är därför angeläget att ha flera alternativa transportmöjligheter, inkl. kustsjöfart. Regler som underlättar svensk närsjöfart vore därför av värde för totalförsvaret. Transportbehovet till och från Gotland måste kunna tillgodoses. Luftförsvaret och ubåtsskydd bidrar till att minska hoten mot egna kommunikationer.

6.

Livsmedelsförsörjningen är beroende av flera led. I akuta kriser och krig är det främst transporter och distribution som inger stor oro. Alltför stark koncentration av både förädling och lagring ger mycket stort transportberoende. I Norrland ger de stora avstånden särskilda problem, och underskottsområden kräver nästan daglig varutillförsel. En ökad fredstida livsmedelslagring minskar beroendet av sårbara transporter. Mjölproduktion och annan livsmedelsproduktion i landets norra delar har särskilt stor betydelse ur totalförsvarysynpunkt.

7.

Civilförsvaret integreras med kommunal verksamhet, vilket bör ge en god lokal förankring. Den nya *hemskyddsorganisation* som beslöts för civilförsvaret visar sig kunna bli en användbar kontaktorganisation för allmänheten inte bara för civilförvarsändamål. Om en människa behöver hjälp eller information är det för individen ointressant vilken myndighet som är slutligt ansvarig för en viss funktion – vad man behöver är i stället ett konkret besked på platsen. Hemskyddsorganisationen bör med fördel byggas upp genom frivillig rekrytering, av personer med god lokal förankring. Lyckas uppbyggnaden med denna organisation kan de positiva effekterna bli mycket stora. För individen har totalförsvaret tyvärr blivit alltför mycket av avlägsna myndigheter.

8.

Civilförsvarets undsättnings- och räddningsorganisation måste kunna fungera direkt efter mobilisering. Redan vid en inledande "förbekämpning" med flyg – ett av de första inslagen i tänkbara krigsförlopp – behöver civilförsvaret kunna ingripa för att rädda liv. Då kan vi inte ha en civilförvarsorganisation där personalen utbildas först vid mobilisering. I dag utbildas endast civilförsvarets befäl. Folkpartiet krävde även inför förra försvarsbeslutet att civilförsvarets enheter skall grundutbildas och ha hög beredskap. Partiet krävde en kraftig *föryngring av civilförsvarets personal* genom direktrekrytering av unga män och kvinnor. En del av denna föryngring borde åstadkommas genom att 2 000 *värnpliktiga* årligen undantas från militär utbildning för att i stället föras till civilförsvaret.

Det finns förslag om att vapenfria tjänstepliktiga i mindre utsträckning än hittills skall krigsplaceras inom civilförsvaret och i stället föras till kommunernas krigsorganisation, främst inom barnomsorg och äldreomsorg. Det är två områden av stor betydelse i krigstid. Krigsplacering där skulle stämma väl överens med den fredstida utbildning som ges många vapenfria. Denna användning av vapenfria innebär en välkommen förstärkning av kommunernas beredskap, men därmed minskas möjligheten att föryngra civilförsvaret med vapenfria. Att kunna direktrekrytera värnpliktiga till civilförsvaret blir därmed ännu angelägnare.

Civilförsvaret behöver en utökad *utbildningsorganisation* för att under det närmaste årtiondet kunna grundutbilda och öva organisationen så att den är användbar direkt efter mobiliseringen. Utbildningens omfattning i en sådan höjd ambitionsnivå bör klargöras. Man bör pröva olika lösningar, även sådana med en stor del av utbildningen förlagd till den egna kommunen.

9.

Skyddsrumshbyggandet bör kunna planeras på ett mer rationellt sätt genom att kommunerna nu börjar göra skyddsplaner. Folkpartiet har på senare år föreslagit en reduktion av skyddsrumshbyggandet i väntan på att kommunerna kan visa var behovet av nya skyddsrum är störst. Skyddsrum bör i första

hand byggas i områden som bedöms kunna bli mål för bekämpning av olika slag.

Mot. 1985:86
Fö201

Hemställan

Genom denna motion har folkpartiet redovisat sin principiella inriktning av totalförsvarets fortsatta utveckling inför 1987 års försvarsbeslut. Oroande brister i totalförsvaret måste åtgärdas. Det är angeläget att en öppen diskussion drivs i syfte att finna lösningar på olika problem.

Mot bakgrund av ovanstående hemställer vi

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i denna motion anförts beträffande den principiella inriktningen av totalförsvarets fortsatta utvecklingen inför 1987 års försvarsbeslut,
2. att riksdagen uttalar att inriktning och handlingsvägar som redovisas i motionen skall belysas inför 1987 års försvarsbeslut.

Stockholm den 15 januari 1986

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Björn Molin (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

